

Fakulteta za humanistiko Univerze v Novi Gorici
ZRC SAZU (Raziskovalna postaja ZRC SAZU v Novi Gorici in Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša)

Škrabčevi dnevi 14

Zbornik simpozijских povzetkov

Nova Gorica
17. oktober 2025

Program 14. Škrabčevih dnevov

9.00–9.15 Sprejem udeležencev in prijava

9.15–9.30 Pozdravna nagovora

Oto Luthar, direktor ZRC SAZU

Franc Marušič, dekan Fakultete za humanistiko, Univerza v Novi Gorici

I. SEKCIJA

Vodi Rok Žaucer

9.30–9.55 **Metod Čepar:** Pregled sklanjatve samostalnikov moškega spola v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja

9.55–10.20 **Irena Orel:** Slovenski jezik nabožnih knjig Jožefa Košana (Cusanija) in Pavla Franca Klapšeta s sredine 18. stoletja v primerjavi s predhodnimi deli

10.20–10.45 **Dejan Gabrovšek, Domen Krvina:** Ni vsak stavek s *ki* odvisnik: o nematičnih dopolnilih in njihovih razločevalnih lastnostih

10.45–11.00 Odmor

II. SEKCIJA

Vodi Maja Melinc Mlekuž

11.00–11.25 **Petra Mišmaš, Marko Simonovič:** Kaj lahko naredi zmanjševanje in česa zmanjšanje ne more?

11.25–11.50 **Franc Marušič, Maruša Brežnik:** Standardizacija lestvice slovničnosti in poskus njene aplikacije

11.50–12.15 **Tanja Belej, Matic Pavlič, Barbara Penko:** Prostorski predlogi v slovenščini pri otrocih med 2. in 5. letom starosti

12.15–13.15 Kosilo

III. SEKCIJA

Vodi Helena Dobrovoljc

13.15–13.40 **Lucija Naveršnik, Tanja Kocjančič Antolík, Matic Pavlič:** Vpliv vrste medija na otrokovo razumevanje zgodbe

13.40–14.05 **David Bizjak:** Jezikovne politike frankofonskih držav v Evropi

14.05–14.30 **Ema Štarkl, Marko Simonovič:** O končnic-ah in končnic-ih v celjskem govoru

IV. SEKCIJA

Vodi **Danila Zuljan Kumar**

- 14.45–15.10 **Januška Gostenčnik:** Istrsko narečje
- 15.10–15.35 **Nina Pahor:** Briško narečje
- 15.35–16.00 **Herta Lausegger:** Slovenski in nemški dialektološki filmi projekta »Avdiovizualna dialektologija: Dokumentacija stare ljudske kulture (1994–2025)« na Univerzi v Celovcu

V. SEKCIJA

Vodi **Petra Mišmaš**

- 16.15–16.40 **Tjaša Jakop:** Pravopis v narečnih slovnicaх na primeru Pavlove (nad)narečne slovnice
- 16.40–17.05 **Helena Dobrovoljc, Manca Černivec:** Raziskovalno ozadje pravopisnih sprememb
- 16.05–17.30 **Janoš Ježovnik:** O prevzemanju iz furlanščine v *Pravopisu 8.0*
- 17.30–17.55 **Pia Rednak, Urška Vranjek Ošlak:** Vloga Jezikovne svetovalnice pri zapolnjevanju vrzeli v jezikovnem opisu: glasovni in naglasni vidik
- 18.00 **Zaključek konference**

Pregled sklanjatve samostalnikov moškega spola v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja

Metod Čepar

ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
metod.cepar@zrc-sazu.si

V slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja se je že uveljavil sistem sklanjatev po spolih. V svojem prispevku predstavljam, kako se je v tem obdobju oblikovala sklanjatve samostalnikov moškega spola. Na podlagi analize sklanjatve skoraj 500 samostalnikov moškega spola navedem nabor izpričanih končnic in njihovih različic za vsak sklon v vseh treh številih. Predstavim in analiziram vplive različnih sklanjatvenih vzorcev na oblikovanje sklanjatve moškega spola. Kljub dejstvu, da ujevski sklanjatev že v praslovanščini ni bila produktivna, je njen vpliv zelo velik sploh na cirkumflektirane enozložnice, čeprav se najdejo primeri z drugačnim naglasom (npr. *pot* »cesta« ima novi akuti), ali pa tudi večzložnice, kot npr. *evangelij*.

Posvetim se tudi prehajanju posameznih samostalnikov med moškim in ženskim spolom. Taka prehajanja so lahko razumljiva zaradi svoje etimologije (npr. *žolč* je ijevski samostalnik, ki se, če ohrani svojo sklanjatve, prestrukturira v ženski spol), lahko pa je vzrok prehajanja v ženski spol nejasen (*prigovor*). Sicer pomanjkljivo izpričana dvojina je zanimiva zaradi dejstva, da ne moremo ugotoviti, ali gre pri *-ama* za končnico ali pa za podaljšano osnovo z *a*, na katero se pritika končnica *-ma*. Sam se nagibam k slednji trditvi. V množini imamo več možnosti podaljšav osnove (z *-ov-* ali z *-j*), predstavim tudi vplive različnih sklanjatev. Kljub vtisu, da je v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja na področju sklanjatvenih vzorcev vladala zmeda, ugotovimo, da temu ni tako. Pretežna večina samostalnikov moškega spola se sklanja po ojevski sklanjatvi, torej po današnji prvi moški sklanjatvi. Tudi samostalniki, ki danes spadajo v drugo moško sklanjatve se sklanjajo po ojevski, torej po prvi moški sklanjatvi. Kolebanje med končnico *-i* in *-u* v mestniku ednine je precej v prid končnici *-u*.

Prispevek je pomemben, ker gre za prvo izčrpno predstavitev sklanjatve samostalnikov moškega spola v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja, ki temelji na analizi večine izpričanih samostalnikov moškega spola. Tako je tlakovana pot nadaljnjim raziskavam in analizi oblikoslovja slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja.

Slovenski jezik nabožnih knjig Jožefa Košana (Cusanija) in Pavla Franca Klapšeta s sredine 18. stoletja v primerjavi s predhodnimi deli

Irena Orel

irena.iris.orel@gmail.com

V prispevku bo primerjan slovenski jezik dveh manj znanih nabožnih del s Primorskega dveh duhovnikov s srede 18. stoletja, ki sta izdala nabožni deli tudi oziroma v slovenskem jeziku.

Jožef Košan (Cusani, Cusanus) (1702–po 1764), rojen v Šempetru pri Gorici, je v Benetkah leta 1749 v pretežno latinskem delu *Christianus moribundus sanctissimi sacramentis poenitentiae, viatici et extremae unctionis provius* dele besedila, namenjene vernikom, zapisal v slovenskem jeziku, ki ga je prvi obravnaval in jezikovno ovrednotil p. Stanislav Škrabec (*Cvetje z vertov svetega Frančiška* 1889–1890), leta 2000 pa dr. Lojzka Bratuž, ki je dokazala slovenskost avtorja.

Pavel Franc Klapše, rojen v Kostelu ob Kolpi (1688–1772), je bil od l. 1732 do smrti župnik v Tomaju in v tem času sestavil katekizem *Synopsis catechetica, Sbrani Nauk karshanski*, ki je izšel v dveh izdajah (Ljubljana 1743, 1757). Ker je 2. izdaja ne le vsebinsko nekoliko spremenjena, ampak tudi jezikovno izboljšana, kot je zapisano na naslovnici, bodo ugotovljene in tipološko prikazane jezikovne spremembe v njej ter primerjane z značilnostmi Košanovega jezika. Prva izdaja Klapšetovega katekizma (1743) izkazuje precejšnjo črkopisno neenotnost, zlasti pogoste so nedoslednosti v zapisu zvonečnostnih parov sičnikov in šumevcev (*s – z, š – ž*) idr., ki so v drugi izdaji (1757) delno odpravljene v skladu s klasično bohoričico, na glasoslovni ravni, kjer prevladujejo v obeh izdajah dolenjski odrazi (*Bug; reishi; dobru*), pa je zlasti v kratkem samoglasniškem sestavu, pa tudi v oblikoslovju opaziti »izboljšave« oz. posodobitve z vpeljavo gorenjskih dvojnic (*spuvid > spovid; ú mej > med*), v smislu sinhrono govornje rabe v nasprotju z bolj etimološko knjižno podobo prve izdaje (npr. *ne > na, -i > -e, šč > š*), pa tudi prave izboljšave (kot opust prekozložnega prilikovanja (*zašlužiti > zaslužiti*)). Redke so spremembe na leksikalni in skladijski ravni, ki sta pod vplivom nemščine, glasovna in oblikovna dvojničnost pa ostaja v obeh izdajah in tudi pri Košanu.

Košanov slovenski jezik (1749) je glede na Klapšetovega v obeh izdajah zglednejši črkopisno, dosledneje zapisuje *-l* v deležnikih kot Klapše, glasoslovno ima ob dolenjskih odrazih kot pri Klapšetu nekaj mlajših (primorskih) odrazov (nenaglašeni *i* je ponekod zapisan z *e* (*ke be* 'ko bi', *navarnoste, toda ali, neč/nič*), *-u > -o* (*k' zbrisanjo*), *-g > -h* (*Buh, Klapše Bug*), prilikovanja soglasniških sklopov (*kašno* 'kakšno')), ima oblikoslovne dvojnice (*-ste/-te* (*spoznaste, spoznate*), *polvikanje*) idr. Na leksikalni ravni so poleg germanizmov (npr. na straneh 87–90 *žleht, fauš/falš, erlaubanu, pegeroval, klaidler, tadle, gvišno, lon, uržoh, špotoval*) številnejši tudi romanizmi (*čenčarije, špendoval, špendal, špendija, controht*,

testament, štimal, kalk brez uprašati itd.). Delno se navezuje na jezik Svetokriškega, kar je potrdila že L. Bratuž, pa tudi na Kastelca, Basarja, Klapše tudi na Rogerija oz. prireditelja njegovih pridig (pri pisavi predloga *ú*), v primerjavi s starejšimi primorskimi rokopisi iz 16. in 18. stoletja pa pri obeh ni vpliva italijanskega črkopisa in posebnosti tujejezičnih piscev, kot sta Alasia da Sommaripa ali Karel Mihael Attems. Košanu Pietro Antonio Codelli pripisuje *Catechismus slavonicus*, za katerega Klinec ter verjetno po njem Marušič in Brozovič menijo, da ni njegov. Iz vizitacijskega zapisnika nadškofa Attemsa je znano, da so na Goriškem duhovniki uporabljali neki slovenski prevod Bellarminovega katekizma, ki so ga izdali misijonarji. Če bi bila to anonimna slovenska jezuitska priredba Bellarminovega katekizma *Kratki sapopadek christianskiga navuka* (Ljubljana 1728), ki se jezikovno ne ujema niti s Košanovim niti Klapšetovim slovenskim besedilom, to lahko potrdimo.

Ni vsak stavek s *ki* odvisnik: o nematičnih dopolnilih in njihovih razločevalnih lastnostih

Dejan Gabrovšek

ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
dejan.gabrovsek@zrc-sazu.si

Domen Krvina

ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
domen.krvina@zrc-sazu.si

V razpravi bo opozorjeno na razširjeno, a nenatančno pojmovanje – *ki* je uveljavljeno zlasti v šolski rabi, pogosto pa tudi izven nje –, da lahko pri stavkih, ki jih uvaja *ki*, vedno govorimo o oziralnih odvisnikih. V širšem smislu bomo problematizirali tudi poenostavljeno »šolsko« delitev sistema večstavčne povedi na strogo le podredja in priredja – kot kažejo najnovejše raziskave (Gabrovšek 2023), je bolje govoriti o stopenjskem prehodu, kjer je čedalje manj definicijskih lastnosti enega od obeh tradicionalnih polov in postopoma čedalje več definicijskih lastnosti drugega. V tem smislu spadajo stavki, ki jih uvaja *ki*, med podredja le, če predstavljajo prilastek predhodne besede. Tako lahko že v predhodni povedi zvezo stavki, ki jih uvaja *ki* pretvorimo v desni prilastek stavki z uvajalnim *ki* – vidimo, da gre dejansko za prilastek (ta je lahko izražen na različne načine), ki natančno določa, za katere stavke izmed nabora možnih gre. Podredni stavek s *ki* se torej nanaša izključno na eno besedo, ki potrebuje pomensko obvezno določitev; zato ga tudi pozicijsko od nanašalnice ne praviloma moremo oddeliti. Drug tip stavkov z uvajalnim *ki* je primer v pomišljajih (lahko pa bi bil tudi v oklepajih) iz prve povedi povzetka: *ki* je uveljavljeno zlasti v šolski rabi, pogosto pa tudi izven nje. Tu je pomensko določujoči prilastek dejansko vsebinski odvisnik z uvajalnim *da* (pojmovanje, da lahko pri stavkih ...), medtem ko gre pri *ki*-stavku za neobvezno (lahko ga tudi izpustimo) dopolnilo, ki prinaša dodatne in pomensko nedoločujoče informacije. Za ta tip stavkov predlagamo poimenovanje nematična dopolnila, ker niso neodtujljivi del matičnega stavka, pač pa predstavljajo dodatno informacijo; obenem so z matičnim stavkom vendarle povezana bolj, kot bi bil nov stavek v priredju – v tem smislu so nekje vmes med podredji in priredji.

Temeljne značilnosti nematičnih dopolnil glede na podredne prilastkove odvisnike so:

- ne gre za »nepravilne«, »kvazi-«, »psevdo-« ipd. odvisnike ali »stilno slabšo rabo«, kot namigujejo nekatera obstoječa poimenovanja, pač pa za legitimno, v splošni rabi razširjeno izrazno sredstvo v strukturi večstavčne povedi;
- v nekaterih jezikih (npr. angleščina, romanski jeziki, osrednji južnoslovanski jeziki) jih od odvisnikov tudi pravopisno ločuje razlika v rabi vejice;
- redno nastopajo za lastnimi imeni, ki v veliki večini primerov ne potrebujejo pomenskega določanja (referent je natanko en in znan);
- ne nastopajo za (samostalniki) s kazalnimi zaimki, pri katerih kazalnost uvaja pomensko določanje iz večjega nabora možnih referentov;
- razmeroma pogosto nastopajo za samostalniki, ki so pomensko že določeni z levim prilastkom, razen če gre za stalne besedne zveze kot enotne lekseme (ki zopet lahko potrebujejo pomensko določanje);
- povsem nedvoumno ločevanje med obema tipoma *ki*-stavkov je težje v primerih, pri katerih je uvrstitev odvisna od širšega konteksta in zunajjezikovnega znanja (več kot ima govorec znanja o referentu, večja je verjetnost, da bo *ki*-stavek dojemal kot nematično dopolnilo in obratno).

Kaj lahko naredi zmanjševanje in česa zmanjšanje ne more?

Petra Mišmaš

Univerza v Novi Gorici
petra.mismas@ung.si

Marko Simonović

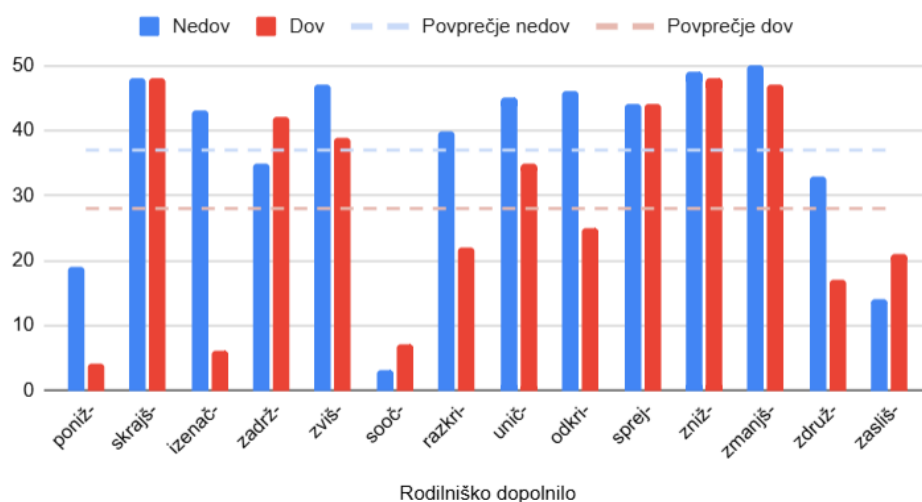
Univerza v Gradcu, Inštitut za slavistiko
marko.simonovic@uni-graz.at

Produktivno tvorjenje izglagolskih samostalnikov oz. nominalizacij na *-nje/-tje* je v slovenščini omejeno zlasti na nedovršne glagolske osnove, čeprav se v jeziku pojavljajo tudi nominalizacije iz dovršnih glagolov (Marvin 2002, Mišmaš idr. 2020). Posledično obstaja zgolj omejeno število parov izglagolskih samostalnikov na *-nje/-tje* iz glagolskih vidskih parov, kot so npr. *zapiranje* in *zaprtje*; *združevanje* in *združenje*; *branje* in *prebranje* itd. Tvrstni pari nam omogočajo raziskovanje skladenjskih razlik med nominalizacijami iz dovršnih in nedovršnih glagolov, ki je v središču tega prispevka. Iz literature, gl. npr. Tatevosov 2011 za ruščino, je namreč znano, da skladenjsko obnašanje parov nominalizacij ne sledi nujno obnašanju parov pripadajočih glagolov. Npr. fazni glagoli, kakršen je *začeti*, se lahko pojavijo zgolj ob nedovršnih glagolih (*začeti zasliševati* : **začeti zaslišati*), medtem ko se lahko ob samostalnikih z nedovršno (*začeti zasliševanje*) ali dovršno osnovo (*začeti zaslišanje*). To pomeni, da skladenjska struktura glagolske osnove ni nujno povsem ohranjena v skladenjski strukturi nominalizacije. Cilj raziskave je zato ugotoviti, kakšne so razlike v skladenjski strukturi omenjenih nominalizacij.

Raziskava je osnovana na metodologiji raziskave primerljivih nominalizacij v srbohrvaščini (Katić idr. *neobjavljeno*). Izbranih je bilo 25 parov izglagolskih samostalnikov na *-nje/-tje*, tvorjenih iz glagolskih vidskih parov. Kriterija za izbor sta bila, da se v korpusu *CLASSLA-web.sl* obe nominalizaciji v paru pojavljata vsaj 1000-krat in da sta izpričana v zvezi s samostalnikom *proces*, s čimer zagotovimo, da se v vzorcu ne pojavljajo šumi (zatipki ipd.) ter da obe nominalizaciji vsaj v nekaterih svojih rabah omogočata dogodkovno interpretacijo (in da član para ne denotira zgolj rezultatov).

Za vsako nominalizacijo je bilo določenih naključnih 50 pojavnic. Vsaka je bila anotirana glede na dva kriterija: (i) ali se ob nominalizaciji pojavlja samostalniška zveza v rodilniku, ki se jo lahko interpretira kot argument osnovnega glagola, in (ii) ali je nominalizacija v pojavnici rabljena v needninski obliki (v množini ali dvojini). Na podlagi literature, gl. npr. Grimshaw (1990), namreč pričakujemo, da kaže rodilniško dopolnilo na ohranitev argumentne strukture glagolske osnove (in obratno, odsotnost dopolnila odsotnost argumentne strukture) ter da kaže raba v množini ali dvojini (ii) na odsotnost argumentne strukture. Na podlagi dejstva, da so nominalizacije iz nedovršnikov veliko bolj produktivne (Mišmaš idr.

2020), pričakujemo, da je pri njih glagolska oz. argumentna struktura bolj ohranjena, saj predpostavljamo, da je produktivnost povezana s transparentnim besedotvornim procesom.

Preliminarni rezultati na osnovi 14 parov nominalizacij, kažejo, da se glede na oba kriterija obravnavani pari iz dovršnih in nedovršnih glagolov ne obnašajo primerljivo, vendar zasledimo pričakovane razlike med povprečju. Kot kaže graf, je rodilniško dopolnilo v povprečju, ki ga prikazuje vodoravna modra črtnasta linija, pogostejše s samostalniki iz nedovršnih glagolskih osnov. Prav tako sta množinska ali dvojinska oblika v povprečju pogostejši s samostalniki iz dovršnih glagolov. Razlika med povprečji je za rodilnik statistično značilna (Wilcoxonov test z rangi: $V = 66$, p -vrednost = 0,038), medtem ko je razlika za pogostost tik pod pragom značilnosti ($V = 4$, p -vrednost = 0,0584).

Pridobljeni rezultati kažejo, da razlike med dvema skupinama niso kategorične, a da skupini izkazujeta pričakovane trende. Zelo visoko povprečje pogostosti rodilniškega dopolnila pri nedovršnih osnovah je lahko pokazatelj sistematičnega ohranjanja argumentne strukture, medtem ko kaže visoka variacija pri vrednostih za prisotnost rodilniškega dopolnila pri dovršnih osnovah na večjo strukturno fleksibilnost v tej skupini. Naslednji koraki vključujejo ločeno obravnavo različnih argumentov (predmetov in osebkov), možnosti izražanja argumentov na različne načine (npr. s svojilnimi zaimki) ter raziskavo večjega vzorca.

Literatura

- Grimshaw, Jane. 1990. *Argument structure*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Katić, I. *neobjavljeno*. *Deverbal nominalization in English in Serbian*. Novi Sad: Univerza v Novem Sadu.
- Ljubešič, N. idr., 2024. Slovenian web corpus CLASSLA-web.sl 1.0. <http://hdl.handle.net/11356/1882>.
- Marvin, T. 2002. *Topics in the stress and syntax of words*. Doktorska disertacija. Cambridge, MA: MIT.
- Mišmaš, P. idr. 2020. *Plavanje da, zaplavanje ne? Obrazilo -je v glagolnikih in drugih okoljih v vseslovanskem kontekstu*. V: *Slovenski jezik in književnost v srednjeevropskem prostoru*. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije. 221–231.
- Tatevosov, S. 2011. Severing perfectivity from the verb. *Scando-Slavica*, 57/2: 216–244.

Standardizacija lestvice slovničnosti in poskus njene aplikacije

Franc Marušič

Univerza v Novi Gorici
dejan.gabrovsek@zrc-sazu.si

Maruša Brežnik

Univerza v Novi Gorici
marusa.breznik@ung.si

Slovnične sodbe so le redko binarne, saj se govorniki pri izražanju svojega jezikovnega čuta pogosteje odločajo za primerjalne ocene, da je nek primer bolj ali manj sprejemljiv od nekega drugega primera. Takšno odločanje se zdi enostavnejše, a lahko predstavlja pri jezikoslovnih eksperimentih, kjer iste primere ocenjuje veliko število govorcev, težavo. Če vse slovnične sodbe vedno prikazujejo primerjalno slovničnost, moramo seveda zagotoviti, da govorniki ocenjevane primere vedno primerjajo z enakimi ali vsaj s podobnimi primeri. Iz takega razmišljanja izhaja ideja, da bi vsak eksperiment opremili s standardnim naborom primerov, ki bi udeležencem eksperimenta predstavljali oporne točke za številske ocene, s katerimi ocenjujejo testne stavke. S tem bi pripravljenci eksperimenta dobili boljši vpogled v to, kako dobro ali slabo so v absolutnem smislu ocenjeni testni primeri oz. kaj neka konkretna dobra ali slaba ocena v danem primeru sploh pomeni.

S serijo treh eksperimentov smo pripravili seznam standardnih stavkov, ki ustrezajo petim stopnjam sprejemljivosti. Postopek testiranja je bil v obeh eksperimentih enak. Eksperimenta smo pripravili s pomočjo programa PCIBex Farm. Stavki so bili podani v naključnem vrstnem redu. Testiranci so na zaslonu videli stavek, ga prebrali, kliknili na povezavo za naprej, ki jih je pripeljala do številske lestvice, na levem robu katere je pisalo »popolnoma nesprejemljivo (1)« na desnem pa »popolnoma sprejemljivo (5)«. Ko so govorniki kliknili na eno od števil ali pa pritisnili katero od številskih tipk na tipkovnici, so prišli do naslednjega primera itn.

Izmed 50 testiranih povedi smo izbrali povedi, ki so se oblikovale v skupine okoli določene ocene. S ponovitvami testiranja smo tako prišli do končnega seznama sedmih povedi za vsako številsko oceno. Vzorčni primeri za vsako oceno so podani v (1). Povedi so si namenoma povsem različne in v različni meri kršijo različna slovnična pravila.

- (1) a. Ocena 5 – Pozimi je v severnih krajih zelo mrzlo.
- b. Ocena 4 – ?Kar hočem vedeti je, kateri izpit je kateri študent padel.
- c. Ocena 3 – ??Vedela sem, da so želeli ne na izpit, ampak na pivo.
- d. Ocena 2 – *?Zakaj se kot petletni obnašaš otrok?
- e. Ocena 1 – *Ali je mogoče, da ne ti je povedal resnico?

Za prikaz uporabnosti standardnih testov smo se odločili eksperimentalno preveriti vrstni red nekaj naslonk znotraj naslonskega niza. Četudi naj bi bil vrstni red naslonk v nizu načeloma stalen (glej Toporišič 2000), se medsebojni vrstni red členka naj, pomožnega glagola bi in zaimkovnih naslonk naj po nekaterih virih razlikuje med slovenskimi narečji oz. avtorji (prim. Murko 1892, Breznik 1916, Ahačič 2017). Relativno nestalnost vrstnega reda teh elementov potrjuje tudi opravljena korpusna raziskava.

Rezultate eksperimenta, predstavljene v tabeli, skušamo razumeti skozi tri načela, ki jih spoštujejo naslonke: A: *naj* je prva naslonka v nizu; B: *naj* je na robu naslonskega niza; C: *bi* pred zaimkovnimi naslonkami. Najbolje ocenjeni vrstni red spoštuje vsa tri načela, najslabše ocenjeni vrstni red pa vsa tri načela krši. Obenem se je pokazalo, s katero skupino standardnih stavkov so najbolj primerljivi ocenjevani vrstni redi, preko tega pa tudi, kako (ne)slovnični se ti nestandardni vrstni redi zdijo govorcem slovenščine.

Preglednica 1: Prekršeni pogoji pri zaporedjih naslonk

Zaporedje	Pogoj A <i>naj</i> _prvi	Pogoj B <i>naj</i> _na_rob	Pogoj C <i>bi</i> > zaimek	Povprečna ocena	Število prekrškov
naj_bi_DAT	0	0	0	4,16	0
naj_DAT_bi	0	0	1	3,82	1
bi_DAT_naj	1	0	0	3,53	1
bi_naj_DAT	1	1	0	3,03	2
DAT_bi_naj	1	0	1	2,93	2
DAT_naj_bi	1	1	1	2,81	3

Literatura

- Ahačič, Kozma. 2017. *Slovnica na kvadrat*. Slovenska slovnica za srednjo šolo. Ljubljana: Založba Rokus Klett.
- Breznik, Anton. 1916. *Slovenska slovnica za srednje šole*. Celovec: Družba sv. Mohorja.
- Murko, Matija. 1892. Enklitike v slovenščini. II.del: Skladnja. V: Anton Bartel (ur.), *Letopis Matice Slovenske za leto 1892*, 51–86. Ljubljana: Matica Slovenska.
- Toporišič, Jože. 2000. *Slovenska slovnica*, 4. izdaja. Maribor: Obzorja.

Prostorski predlogi v slovenščini pri otrocih med 2. in 5. letom starosti

Tanja Belej

belejtanjag9@gmail.com

Matic Pavlič

Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta

matic.pavlic@pef.uni-lj.si

Barbara Penko

Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta

barbara.penko@pef.uni-lj.si

Prostorski predlogi so med prvimi funkcijskimi elementi, ki jih otroci usvojijo, vendar prav medjezikovni podatki o zaporedju usvajanja kažejo, da predlogi vsebujejo tudi leksikalni pomen: otroci najprej usvojijo predloge, ki vkodirajo preproste prostorske odnose, kot je vsebnost (predlog *v*), in šele kasneje bolj zapletene odnose, kot je npr. bližina (Johnston in Slobin, 1979; Mitrofanova in Westergaard, 2018). Čeprav so tuje (Bowerman in Choi, 2003) in slovenske (Vidovič, 2023) raziskave že preučevale časovnico usvajanja predlogov, še ni jasnega odgovora na vprašanje, kaj vpliva na to zaporedje. Poleg razlik v kompleksnosti prostorskega odnosa med dvema predmetoma je pri nekaterih predlogih možen tudi vpliv perspektive (notranja ali opazovalčeva). V nasprotju z angleščino, kjer dodaten vpliv predstavlja še različna morfološka kompleksnost predlogov, je slovenščina primeren jezik za raziskovanje teh vprašanj, saj so predlogi morfološko nesestavljeni. Nazadnje pa morfološko izraženi sklon na samostalniku v slovenščini ponuja, da preverimo, ali je predložna zveza morda usvojena, še preden otrok fonološko izrazi predlog, ki ta samostalnik sklanja.

V raziskavi smo preverili izražanje sedmih prostorskih predlogov: *v*, *na*, *pod*, *pred*, *za*, *pri* in *med* pri 50 slovenskih enojezičnih otrocih brez razvojnih posebnosti, starih med 2;00 in 4;11 let. Preizkus je vseboval 21 testnih nalog (po 3 za vsak predlog), kot material pa smo uporabili vsakdanje predmete, ki jih otroci dobro poznajo – figure iz Duplo kock (avto, konj, deklica) in majhno kartonasto škatlo. Prostorski odnos je bil prikazan na mizi, otrok pa je moral odgovoriti na vprašanje: »Kje je X?« Pri predlogih *pred* in *za*, kjer odnos med predmetoma določa tudi perspektiva, ki jo sporočevalec zavzame (notranja ali opazovalčeva), smo preverjali izražanje v treh različnih situacijah:

- (1) punčka kot lik (tj. predmet, ki ga umeščamo v prostor – ang. *figure*) z notranjo orientacijo (tj. z razpoznavno sprednjo oz. zadnjo stranjo) in škatla kot podlaga (predmet, glede na katerega se umešča lik – ang. *ground*) brez notranje orientacije, pri čemer je punčka obrnjena stran od škatle in proti testirancu;

- (2) punčka (lik z notranjo orientacijo) in konj (podlaga z notranjo orientacijo), pri čemer je punčka obrnjena stran od konja proti testirancu, konj pa je obrnjen proti punčki in proti testirancu;
- (3) prostorska situacija kot v (1), le da je zasukana za 90 stopinj, pri čemer je punčka obrnjena k škatli in stran od testiranca.

Za prikaz in analizo podatkov smo uporabili opisno statistiko, preverili smo normalnost porazdelitve podatkov, in razlike potrjevali z neparametričnim hi-kvadrat testom. Rezultati kažejo, da je zaporedje usvajanja prostorskih predlogov v slovenščini skladno z obstoječo tujo in predvsem nedavno slovensko literaturo (Vidovič, 2023), saj izstopata predloga *v in na*, ki ju otroci začnejo uporabljati že v 2. letu starosti in sta do 4. leta skoraj popolnoma usvojena (nad 80 %). Predlogi *pod, pri, za in pred* so pri 4. letu usvojeni 20–40 % in do 5. leta 20–80 %; predlog *med* pa se do 5. leta sploh še ne začne usvajati. Slednje je očitno posledica dejstva, da vključuje podlago iz več predmetov, ki jo vkodira sestavljena ali množinska samostalniška zveza. Nadalje so mlajši otroci, podobno kot v Vidovič (2023), pogosto uporabljali krajevne prislove kot dodatna pojasnila k predložni zvezi (npr. *gor na škatli*), deiktčne zaimke pa namesto celotne predložne zveze (npr. *tu*). Oboje je bilo pogostejše v primerih projektivnih odnosov in notranje orientacije podlage. Na splošno pa so bila najpogostejša odstopanja substitucije predloga (značilno znotraj »predložnega para«, npr. *za* namesto *pred*), medtem ko so bile omisije predloga ter nepravilne rabe sklona na podlagi izredno redke. V tem pogledu se prostorski predlogi torej razlikujejo od drugih funkcijskih elementov, kot so pomožni glagoli, ki jih otroci v zgodnjem obdobju pogosto izpuščajo.

Vpliv vrste medija na otrokovo razumevanje zgodbe

Lucija Naveršnik

Zdravstveni dom Ravne na Koroškem (CDZOM)
naversnik.lucija@gmail.com

Tanja Kocjančič Antolík

Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta
tanja.kocjancicantolik@pef.uni-lj.si

Matic Pavlič

Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta
matic.pavlic@pef.uni-lj.si

Na proces dekodiranja sporočila vplivajo različni spremljevalni dražljaji, kot je znano iz raziskav paradigme vizualnega sveta (Cooper 1974), McGurkovega učinka (McGurk in MacDonald 1976), obgovornih gest (Beattie in Shovelton 1999, Özyürek idr. 2005) in berljivosti pisave (Ball idr. 2018). Te raziskave ugotavljajo, da je integracija slušnih in vizualnih, jezikovnih in nejezikovnih dražljajev pri dekodiranju sporočila časovno usklajena in hitra. Zato konceptualno usklajen nejezikovni kontekst pripomore k razumevanju jezikovnega sporočila v vsakdanji komunikaciji (MacDonald in Tatler (2013), v laboratoriju (Tanenhaus idr. 1995) ali na zaslonu (Altmann in Kamide, 1999) – hkrati pa integracija zahteva procesne vire in je zato obremenjujoča za delovni spomin ter lahko ovira razumevanje (Sweller idr. 2019).

Ta raziskava obravnava vpliv vrste medija (tj. vrste konceptualno usklajenega nejezikovnega konteksta) na otrokovo jezikovno razumevanje, in sicer na področju razumevanja zgodb, kjer so otroci izpostavljeni različnim medijem že v zgodnjem otroštvu. Izbrali smo jezikovno, vsebinsko in vizualno kvalitetno zgodbo, in sicer animirani film Lini in Lazi (Julia Donaldson in Axel Scheffler), jo razdelili na tri smiselne in po dolžini/vsebini približno enake dele (7:28|7:38|7:05 oz. 257|188|210 besed). Dele smo predelali tako, da smo dobili tri različice: avditivno različico, avditivno različico z ilustracijo ter avditivno različico z animacijo. Sestavili smo jih v 6 možnih kombinacij in naključno predstavili 18 otrokom s tipičnim jezikovnim in nevrološkim razvojem v starosti od 4;7 do 6;5.

Cilj raziskave je bil ugotoviti, kako na otrokovo razumevanje avditivno podanega jezikovnega sporočila vplivajo spremljajoči konceptualno usklajeni nejezikovni vizualni stimuli. Razumevanje smo preverili s pomočjo 3 nalog: obnove zgodbe, ocenjevanja 3 x 4 pravih in 3 x 4 nepravilnih trditev in razporejanja 3 x 4 sličic v pravilno časovno zaporedje. Aritmetična sredina dolžine obnove v sekundah, števila besed in števila omenjenih dogodkov v obnovi je bila za avditivni medij 15,7|11,4|1,4; za avditivni medij z ilustracijo

21,0|15,1|1,7 in za avditivni medij z animacijo 33,4|29,1|2,0. S Friedmanovim testom smo pri dolžini obnove zaznali glavni učinek vrste medija ($\chi^2(2) = 11,44, p = 0,003$), pri čemer je nadaljnji test pokazal statistično pomembne razlike med vsemi tremi vrstami. Prav tako smo zaznali glavni učinek števila besed v obnovi glede na vrsto medija ($\chi^2(2) = 10,68, p = 0,004$) pri čemer je nadaljnji test pokazal, da se je do razlik ni prišlo pri dodani ilustraciji, ampak le pri dodani animaciji. Glavnega učinka vrste medija pri številu dogodkov v obnovi zgodbe ni bilo ($\chi^2 = 3,89, p = 0,151$). Povprečna uspešnost pri ocenjevanju trditev je bila za avditivni medij 2,7; za avditivni medij z ilustracijo prav tako 2,7 in za avditivni medij z animacijo 2,4. Povprečna uspešnost pri razvrščanju sličic v časovno zaporedje je bila za avditivni medij 3,7; za avditivni medij z ilustracijo 4,8 in za avditivni medij z animacijo 4,9. Glavnega učinka vrste medija ni bilo ne pri uspešnosti ocenjevanja trditev ($\chi^2(2) = 1,32, p = 0,543$) ne pri razporejanju sličic v pravilno časovno zaporedje ($\chi^2(2) = 4,67, p = 0,103$).

Rezultati raziskave so pokazali, da spremljajoči konceptualno usklajeni nejezikovni vizualni stimuli v obliki ilustracije in animacije prispevajo k časovno obsežnejši obnovi, medtem ko na število besed vpliva le animacija. Po drugi strani glede pomnjenja pomembnih dogodkov, ocenjevanja vsebinskih trditev in rekonstrukcije časovnega zaporedja dogodkov ni bilo mogoče potrditi vpliva vrste medija na otrokovo uspešnost.

Te ugotovitve so pomembne z vidika vpliva (multi)medijskih vsebin na različna nejezikovna področja otrokovega funkcioniranja, npr. na zmanjšano pozornost (Tamana idr., 2019), zmanjšano uspešnost na razvojnih testih (Madigan idr., 2019) in pojavljanje psiholoških motenj (Li idr., 2020; Liu idr., 2016).

Jezikovne politike frankofonskih držav v Evropi

David Bizjak

Fakulteta za humanistične študije Univerze na Primorskem
david.bizjak@fhs.upr.si

Kot frankofonske države v Evropi obravnavamo tiste države na stari celini, v katerih uživa francoščina status uradnega jezika, kar lahko pomeni bodisi status edinega bodisi prvega ali pa enega izmed uradnih jezikov države. Ustava osrednje evropske frankofonske države, tj. Republike Francije, določa, da je edini uradni jezik na njenem ozemlju francoščina. Manjšinski oz. regionalni jeziki v temeljni listini niso omenjeni, pač pa je to področje na francoskih tleh dolgo urejal zakon imenovan *Loi Deixonne* iz leta 1951, ki dovoljuje uporabo regionalnih jezikov na območjih, kjer so poleg francoščine v vsakdanji rabi tudi avtohtoni jeziki kot npr. baskovščina, bretonščina, okcitanščina. Temu zakonu se postavi po robu t. i. *loi Toubon*, sprejet leta 1994, čigar naloga je ohranjanje nedotakljivosti francoščine, zlasti njena zaščita pred vplivi angleščine, istočasno pa zadaja tudi udarec uporabi regionalnih jezikov. Kontradiktorno se zdi, da se Francija uvršča med redke evropske države, ki še niso ratificirale Evropske listine o regionalnih ali manjšinskih jezikih.

Francoska severna soseda Kraljevina Belgija predstavlja primer povsem drugačnega modela jezikovne politike. V belgijskem prostoru se v javnosti uporabljajo trije jeziki, to so nizozemščina, neuradno imenovana tudi flamščina, francoščina oz. valonščina in nemščina. Vsi trije so deležni statusa uradnega državnega jezika, ne glede na znatne razlike v številu govorcev vsakega izmed njih.

V drugi frankofonski državi Beneluksa, tj. Velikem vojvodstvu Luksemburgu, velja podoben model kot v Belgiji: trije uradni državni jeziki so tod luksemburščina, francoščina in nemščina.

Četrta frankofonska država, ki se nahaja v osrčju alpskega sveta, edina v tej skupini držav, ki ni članica Evropske unije, torej Švicarska/Helvetska konfederacija, pa opredeljuje kot uradne vse štiri nacionalne jezike, tj. švicarsko nemščino, standardno francoščino, standardno italijanščino in retoromanščino, ki je v procesu standardizacije. Od kantona do kantona je zastopanost teh jezikov v javnem življenju različna, odsotnost retoromanščine v večini javnih institucij izven kantona Grischun/Graubünden/ Grisons/Grigioni in večini pravnih aktov konfederacije pa je posledica globoko vkoreninjene tradicije, ki se sicer danes spreminja, vendar retoromanščina spričo velike dialektalne razcepljenosti, priznanih je namreč pet uradnih standardnih variant, počasi in stežka prodira v javno življenje.

Poleg govorjenih jezikov imajo v vseh štirih državah heterogene statuse tudi znakovni jeziki.

Literatura

Chancellerie fédérale suisse. 1989. *Le quadrilinguisme en Suisse, présent et futur*. Berne, Département fédéral de l'intérieur.

Gardin, B. 1975. Loi Deixonne et langues régionales: représentation de la nature et de la fonction de leur enseignement. *Langue française* 25, 29–36. https://www.persee.fr/doc/lfr_0023-8368_1975_num_25_1_6054

Grin, F. 2010. L'aménagement linguistique en Suisse. *Télescope* 25/3, 55–74.

Witte, E. 2011. La question linguistique en Belgique dan sune perspective historique. *Pouvoirs. Revue française d'études constitutionnelles et politiques*, 136, 37–50.

O končnic-ah in končnic-ih v celjskem govoru

Ema Štarkl

Ema Štarkl, Univerza v Novi Gorici, Center za kognitivne znanosti jezika
ema.starkl@ung.si

Marko Simonović

Univerza v Gradcu, Inštitut za slavistiko
marko.simonovic@uni-graz.at

V celjskem govoru so nekatere izvorno različne samostalniške končnice sovpadle (1). To je posledica dveh oblikoslovnih sprememb: v dajalniku/orodniku (dvojine in) množine se je za vse sklanjatve posplošila končnica *-im*; končnico *-ah* v mestniku (dvojine in) množine prve ženske sklanjatve je zamenjala končnica *-ih*.

(1)	imenovalnik ednine	kuplung-a ‘sklopka’	avspuh-∅ ‘izpušna cev’
	dajalnik/orodnik množine	kuplung-im	avspuh-im
	mestnik množine	kuplung-ih	avspuh-ih

Obe spremembi sta bili zabeleženi že v prejšnjih opisih celjskega govora (Jakop 2010, Jesenovec 1971) oz. kot značilnosti celjskega predmestja Gaberje (Škofic 1998). V prispevku pokažemo, da so v celjskem govoru danes vzporedno v rabi vse štiri končnice ter da obstajajo govorci z variacijsko slovnico, torej vzporedno uporabljajo dvojnice, kar do zdaj še ni bilo opisano. Hkrati predstavimo rezultate eksperimenta, ki podpirajo tezo, da razporeditev dvojnic ni prosta, pač pa je odvisna od fonološkega okolja.

Zgleda (2) in (3) ilustrirata razporeditev, ki jo izkazujejo nekateri naravni govorci celjskega govora. Intuicija prve avtorice je, da prisotnost pripone *-ic(a)* zahteva končnico *-ah*. Ni pa jasno, ali gre pri tem za oblikoslovno ali glasoslovno omejitev.

(2)	a.	riž z gob-im	?riž z gob-am
	b.	?riž z gob-ic-im	riž z gob-ic-am
(3)	a.	na gred-ih	?na gred-ah
	b.	?na gred-ic-ih	na gred-ic-ah

V eksperimentu z naravnimi govorcji celjskega govora smo preverjali, kateri dejavniki vplivajo na razporeditev. Naloga je bila prebrati poved z manjkajočo besedno zvezo in nato med štirimi ponujenimi izbrati tisto, ki najbolj naravno sodi v poved. Med štirimi odgovori sta bila dva odgovora relevantna, eden je vseboval končnico *-i**, drugi pa *-a**. Testirali smo 24 besed, razdeljenih v 6 kategorij glede na tvorjenost in glasoslovne dejavnike.

Anketo je izpolnilo 76 govorcev. Po izločitvi govorcev, ki so izbrali več kot 10 % nesprejemljivih odgovorov, ter govorcev, ki so pri vseh vprašanjih izbrali izključno končnice enega tipa, je bilo v analizo vključenih 43 govorcev. Rezultati so pokazali statistično značilen vpliv fonološkega okolja. Kadar je v zlogu pred končnico glas *i*, se značilno manj pojavljata končnici *-i**. Prav tako je značilen vpliv naglasa zloga pred končnico, in sicer naglašnemu zlogu bolj pogosto sledi *-a** kot nenaglašnemu. Dejavnika morfološke kompleksnosti in sklona (mestnik/orodnik) nista imela značilnega vpliva. Kontrolirali smo tudi dva družbena dejavnika, starost in najvišjo doseženo stopnjo izobrazbe, od katerih se nobeden ni izkazal za značilnega.

Stanje razlagamo s samoglasniško disimilacijo: med tipoma končnic *-i** in *-a**, ki sta sicer na voljo v vseh relevantnih okoljih, izbira fonologija. Vpliv naglasa je nekoliko težje interpretirati, saj je bil nenaglašeni samoglasnik pred končnico v vseh dražljajih *i*. Za natančnejšo raziskavo vpliva naglasa je potreben dodaten eksperiment.

Rezultati potrjujejo, da se danes v celjskem govoru še vedno pojavljajo tako končnice *-i** kot *-a**, vendar ne gre vedno za ločeni slovnici Gaberčanov in Celjanov, pač pa večina govorcev vzporedno uporablja obe varianti. Na podlagi rezultatov lahko utemeljimo, da sta danes pri teh govorcjih osnovni končnici *-i**, medtem ko se končnici *-a** pojavljata v odvisnosti od glasoslovnih dejavnikov. Rezultati ne nakazujejo socialne distribucije obeh variant, torej lahko sklepamo, da sta končnici *-i** v zadnjih treh desetletjih postopoma izgubili stigmo in povezanost s predmestjem Gaberje ter se integrirali v splošno celjsko govorico.

Literatura

Jakop, Tjaša. 2010. »Srednjesavinjsko in srednještajersko narečje ter celjski pogovorni jezik.« V: *Vloge središča: Konvergenca regij in kultur*. Ur. Irena Novak Popov. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije. 120–129.

Jesenovec, France. 1971. Oznaka slovenskega pogovornega jezika v Celju in okolici. *Jezik in slovstvo* 17/3. 76–81. Dostopno na dLib-u.

Škofic, Jožica. 1998. Govor celjskega predmestja Gaberje. *Jezikoslovni zapiski* 4. 89–98. Dostopno na dLib-u.

Istrsko narečje

Januška Gostenčnik

ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
januska.gostencnik@zrc-sazu.si

Istrsko narečje se sinhrono uvršča v primorsko narečno skupino, deli se na dve podnarečji, in sicer na rižansko (severno) in šavrinsko (južno) podnarečje. Diahrono se uvršča v dolensko skupino južnih narečij. Predstavljen bo položaj istrskega narečja znotraj dolenske skupine, izpostavljene bodo zlasti razlike med obema podnarečjema. Rižansko podnarečje, ki leži južno in jugovzhodno od Trsta, Tine Logar v glasovnem pogledu opredeljuje kot notranjskega z nekaj maloštevilnimi inovacijami. V primerjavi s šavrinskim podnarečjem je bolj arhaično, ohranja se enoglasniško-dvoglasniški sistem. Šavrinskemu podnarečju, ki se govori na ozemlju južno od črte Koper–Kubed–Zazid, Tine Logar prav tako pripisuje notranjsko osnovo, vendar zanj velja večja stopnja inovativnosti (izkazuje enoglasniški sistem), nanj pa naj bi bistveno vplivali tudi sosednji hrvaški govori. Glavne glasoslovne razlike med obema podnarečjema bodo prikazane na konkretnem narečnem gradivu, in sicer za rižansko podnarečje iz govora kraja Plavje (SLA T115), za šavrinsko podnarečje pa iz govora kraja Pomjan (SLA T123, OLA T011). Referat bo predstavljen v okviru Ciljnega raziskovalnega programa *Raziskovanje ogroženih narečij v slovenskem jezikovnem prostoru (Brest z okolico, Savudrija z okolico, Porabje, Nadiške in Terske doline)* (<https://isjfr.zrc-sazu.si/sl/programi-in-projekti/raziskovanje-ogrozenih-narecij-v-slovenskem-jezikovnem-prostoru>).

Nina Pahor

ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta
nina.pahor@zrc-sazu.si

V prispevku bo predstavljen nastanek briškega narečja znotraj slovenskega zemljepisnega jezikovnega kontinuuma. Notranja členitev narečja bo izoglosno prikazana na jezikovnih kartah, in sicer na osnovi gradiva za Slovenski lingvistični atlas iz zbirke Oddelka za dialektologijo Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Karte so pripravljene v aplikaciji DIAtlas za analiziranje in kartiranje dialektoloških podatkov, ki jo razvijamo na istem oddelku. Briško narečje se govori na gričevnatem območju (Goriških) Brd, ki so danes politično-upravno razdeljena z mejo med Slovenijo in Italijo. Sinhrono ga uvrščamo v primorsko narečno skupino, diahrono gledano pa je del beneško-kraške narečne ploskve zahodne slovenščine. Na severu meji na nadiško narečje, na vzhodu in jugovzhodu na kraško narečje in njegovo banjško podnarečje. Na jugu in jugozahodu se stika z romanskim jezikovnim prostorom, predvsem z obsoško furlanščino, v urbanih središčih pa tudi s kolonialno beneško italijanščino. Fran Ramovš je v svoji diahroni analizi slovenskih jugozahodnih narečij briško narečje uvrstil med beneška slovenska narečja (skupaj s terskim in nadiškim). Njegov nastanek pripisuje stiku med beneškim in kraškim narečjem, ki sta se oblikovali kot posledica dveh različnih prvotnih naselitvenih jeder Slovencev.

Slovenski in nemški dialektološki filmi projekta »Avdiovizualna dialektologija: Dokumentacija stare ljudske kulture (1994–2025)« na Univerzi v Celovcu

Herta Maurer-Lausegger

Univerza v Celovcu

herta.maurer-lausegger@aau.at

V okviru raziskovalnega projekta »Dokumentacija stare ljudske kulture«, ki ga je avtorica pričujočega prispevka zasnovala na Inštitutu za slavistiko Univerze v Celovcu, od leta 1994 v sodelovanju s filmskimi strokovnjaki nastajajo dialektološko-etnološki dokumentarni filmi, ki so namenjeni znanstvenim namenom, pa tudi širši javnosti. Rezultat dolgoletnega skupnega dela voditeljice projekta Herte Maurer-Lausegger in celovškega filmskega podjetja ARTIS Filmproduktions- GmbH. je bogata zbirka dokumentarnih dialektološko-etnoloških filmov, ki beležijo vrsto koroških slovenskih govorov, pa tudi koroško nemščino na dvojezičnem ozemlju južne Koroške. Filmi, ki so deloma objavljeni na VHS-kasetah in USB-ključkih, in besedilne priloge vsebujejo spontane pripovedi posameznikov in skupin govorcev, njihove spomine na kmečki vsakdan iz časov pred mehanizacijo, prikazujejo pa tudi stara kmečka opravila, ki jih spremlja spontani govor pripovedovalcev. V zadnjih letih se projekt osredotoča na žive običaje in tradicije Spodnje Ziljske doline ter tradicionalno ziljsko nošo, ki je od jeseni 2018 skupaj z ziljskim žegnom pod Unescovo zaščito. Leta 2000 je bil projekt preimenovan v »Avdiovizualna dialektologija. Dokumentacija stare ljudske kulture«.

Avdiovizualna tehnika omogoča sinhrono in diahrono beleženje zvočnih sporočil. Zajema besedilo, zvok in ostalo tonsko vzdušje, hkrati pa tudi vizualno podobo snemalnega prizorišča. Odvisno od ciljev in namena posnetka avdiovizualna tehnika beleži govor v različnih oblikah, hkrati pa tudi ostalo zunajjezikovno dogajanje, kot so neverbalna komunikacija in njeni heterogeni para- in ekstralingvistični pojavi. Če je artikulacija govorca vidna na posnetku, ji lahko sledimo tudi vizualno, kar pri transkripciji besedila olajša fonetični zapis govora. Posebej zahtevno je avdiovizualno dokumentiranje terminologije in predmetov z gledišča snemalca kot pripovedovalca v izvirnem okolju, saj v takem primeru filmska kamera opravlja dve funkciji hkrati. Po eni strani kamera dinamično sledi poteku dogajanja, ki ga usmerja pripovedovalec. V tem primeru »kamera v prvi osebi« pripoveduje iz perspektive pripovedovalca/akterja v izvirnem okolju, hkrati pa tudi zapisuje potek jezikovnega in zunajjezikovnega dogajanja. »Kamera v drugi osebi« pa opravlja lingvistično in etnografsko nalogo. Dokumentira pripovedovalcev način uresničevanja govora v kontekstualnem okolju in etnografski predmetni svet.

Filmi iz projektne zbirke »Dialektdocumentationen / Narečne dokumentacije« odražajo postopen razvoj metodoloških pristopov k avdiovizualnemu dokumentiranju narečij. V projektu filmska ekipa dokumentira spontani govor informatorjev oz. akterjev, ki obvladajo sistem lastnega govora. Za snemanje posameznikov in skupin, ki pripovedujejo v istem položaju, ni scenarija v pravem pomenu besede, saj pogovor usmerjajo posamezni govorniki ali skupine govorcev. Filmi te vrste prikazujejo več načinov spontane pripovedi v narečju. Kamera beleži:

- a) spontani pogovor med dvema osebama, v katerega raziskovalec in snemalna ekipa ne posegata;
- b) spontani pogovor med dialektologom in informatorjem, pri čemer dialektolog vodi pogovor in hkrati skrbi za sproščeno vzdušje;
- c) spontano pripoved govornika dialektologu, ki pa stoji ob kameri zunaj kadra. Ostali filmi projekta, ki dokumentirajo govor pripovedovalca oz. pripovedovalcev v dinamičnem kontekstu etnografskih predmetov in drugih vsebin, zahtevajo različne metodološke pristope. Snemalne metode se prilagajajo individualnim potrebam (terminološka dokumentacija, prikaz starih kmečkih opravil, šeg in navad idr.).

Delo projekta in filmi, ki so deloma na voljo tudi v podnaslovljenih in sinhroniziranih različicah, so naleteli na dober odziv doma in po svetu. Referat bo kratko orisal zgodovinsko pot filmskega projekta (produkcijo filmov, prevajanje, sinhronizacijo, podnaslavljanje ...). Vsebine bodo popestrili kratki filmski klipi iz Ziljske doline.

Literatura

Piko-Rustia, Martina: Herta Maurer-Lausegger: Prejemnica počastitvene nagrade za ljudsko kulturo Dežele Koroške 2023 za življenjsko delo na področju etnologije. V: *Glasnik Slovenskega etnološkega društva*, 64/1 (2024, str. 110–118). Splet: <https://cdn2.domdesign.com/users/SEDDrustvo/Site/sites/sed-drustvo.si/modules/ Domino/Files/sed-ovitek-pomlad-2024-splet.pdf>
Kwfilm: <https://www.youtube.com/@Kwfilm.com123>

Pravopis v narečnih slovnica^h na primeru Pavlove (nad)narečne slovnice

Tjaša Jakop

ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša

tjasa.jakop@zrc-sazu.si

Pavlova prva rokopisna slovnica je žal izgubljena, na podlagi te pa je leta 1942 po naročilu napisal prekmursko slovnico *Vend nyelvtan*, ki je nastala zaradi potrebe po šolskih učbenikih v Prekmurju. Pavel je svojo prekmursko slovensko slovnico »skril«¹ za naslovom *Vend nyelvtan* (Vendska slovnica), da bi delo leta 1942 lahko izšlo pod madžarsko oblastjo. Pavlova slovnica v tipkopisu obsega 178 strani (z označenimi 455 paragrafi) in je bila skladna s tedanjo slovensko slovničarsko tradicijo; zgledoval se je npr. po Breznikovi *Slovenski slovnici za srednje šole* iz leta 1934 ali po Sketovi priredbi Janežičeve slovnice iz leta 1900. Uvodni del k Slovnici je Predgovor (Pavel 2013: 15) ter poglavje z naslovom *Narod in jezik. Narečja* (Pavel 2013: 17), kjer Pavel piše o prekmurskih Slovencih in njihovi književnosti, o prekmurskih narečjih in o prek murskem knjižnem jeziku. Sledijo štiri obsežnejša poglavja, od katerih prvo vsebuje prikaz prekmurskega glasoslovja in jo je Pavel razdelil na šest podpoglavij, in sicer na prikaz samoglasnikov, soglasnikov, zloga in deljenja besed, naglasa, dodal pa je tudi pravopisno problematiko velike začetnice, ločil in kratic.

Raziskovalno ozadje pravopisnih sprememb

Helena Dobrovoljc

ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
Univerza v Novi Gorici, Fakulteta za humanistiko
helena.dobrovoljc@zrc-sazu.si

Manca Černivec

ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
manca.cernivec@zrc-sazu.si

Ob pripravi prenovljenih pravopisnih pravil *Pravopis 8.0* se je delovna skupina odločila, da bo skušala vse spremembe in odstopanja od veljavnih pravil *Slovenskega pravopisa 2001* opreti na raziskave jezikovnih praks in se o spremembah posvetovati z javnostjo. Nekatere raziskave so pripravili raziskovalci v obdobju zadnjih dveh desetletij v okviru svojih projektov in akademskih zaključenih del, druge pa je bilo treba spodbuditi ali jih celo izvesti v času trajanja projekta. V prispevku so predstavljeni predlogi najbolj opaznih sprememb, ki jih predlaga skupina za pripravo novega pravopisa z argumentacijo za raziskovalno skupnost, npr. (1) odprava izjeme pri dogovornem pravilu o pisanju začetnice v imenih naselbin/krajev (*Zakaj so vas, mesto, trg, selo, selce ... pisani z malo?*); (2) o zapisu izlastnoimenskega pridevnika z vrstnim pomenom v stalni besedni zvezi z veliko začetnico – *Pitagorov izrek in Ahilova peta* (Kdaj tudi mala začetnica in zakaj?); (3) vezaj ali pomišljaj ter njune podskupine: nestični vezaj, predložni pomišljaj, alinejni pomišljaj, alinejni vezaj; (4) argumenti in protiargumenti za pisanje imen praznikov z veliko začetnico (*božič, dan državnosti*); (5) argumenti in protiargumenti za pisanje nagrad z veliko začetnico (*oskar, grammy, viteški križec*); (6) pisno preglaševanje kot problem pri prevzetih imenih z neznačilno zapisanimi izglasji; (7) preglaševanje pri pogovornih izrazih in klicnih oblikah imen in vzdevki (*medo, nono, fičo, Braco, Rac*); (8) iskanje jezikovnorazvojnih osnov za pravila o pisanju prebivalških imen (prebivalci Gaze – *Gažani*) in izenačenje zapisa tudi pri pridevniških izpeljankah z obrazilom *-ski* (*gaški*); (9) razumevanje zloženek in samostalnikov, ki so pridevniško rabljeni v prevzetih besednih zvezah; (10) skladijska raba priimkov oseb ženskega spola (*Mila Kačič / Kačič / Kačičeva je napisala.*).

Pozimi 2025 bo za delovno skupino že peta javna razprava, skupaj bo predstavljenih več sklopov sprememb.

O prevzemanju iz furlanščine v *Pravopisu 8.0*

Janoš Ježovnik

ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša

janos.jezovnik@zrc-sazu.si

V nastajajočem *Pravopisu 8.0*, novem pravopisnem priročniku za knjižno slovenščino, so v poglavju O prevzemanju iz posameznih jezikov »obravnavana splošna načela, ki jih upoštevamo, kadar v slovenski knjižni jezik prevzemamo besede in besedne zveze iz drugih jezikov, in sicer prilagoditve pisave, prilagoditve glasov in naglasa ter prilagoditve slovničnih kategorij« (Pravopis 8.0). Obravnava načel za prevzemanje besedja iz furlanščine, enega izmed petih jezikov, katerih jezikovni prostor meji na slovenski jezikovni prostor, je zaradi posebne sociolingvistične situacije tega jezika specifična. Neposredni prevzemi iz furlanščine v (knjižno) slovenščino so namreč omejeni na starejše izposojenke, ki so v današnjem času že integrirane v slovenski jezikovni sistem in tako ne potrebujejo posebne obravnave; prav tako govorci slovenščine izraze za realije iz furlanskega pojmovnega sistema večkrat prevzemamo iz ali vsaj s posredovanjem italijanskega jezika, ki predstavlja dominantni, prestižni jezikovni kod na tem območju. Obravnavana načela tako izhajajo iz nekoliko prilagojenega izhodišča, kar bo predstavljeno v prispevku. Prispevek obenem razpravlja še o nekaterih značilnostih furlanščine, ki so lahko potencialno problematične z vidika vključevanja v slovenski glasovni in oblikovni sistem, npr. fonemski status bilabialnega /u/, fonološko relevantno nasprotje med kratkimi in dolgimi naglašenimi samoglasniki, (ne)zapolnjevanje zeva pri samoglasniških zaporedjih, dvoglasnikih (furl. *ditoncs*) in dvoglasniških zvezah (furl. *jâts*), regionalno pogojena variantnost končnice ženskega spola ednine (osrednje (in standardno) furl. *-e*, vzhodno furl. *-a*, (severo)zahodno furl. *-o*) ipd.

Literatura

Pravopis 8.0 = O prevzemanju iz posameznih jezikov. *Pravopis 8.0: Pravila novega slovenskega pravopisa za javno razpravo*. <https://pravopis8.fran.si/>, 30. 6. 2025.

Vloga Jezikovne svetovalnice pri zapolnjevanju vrzeli v jezikovnem opisu: glasovni in naglasni vidik

Pia Rednak

ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
pia.rednak@zrc-sazu.si

Urška Vranjek Ošlak

ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
urska.vranjek@zrc-sazu.si

Na Slovenskem ima jezikovno svetovanje že dolgo tradicijo, v današnjem času pa imajo jezikovnosvetovalne dejavnosti pomembno vlogo pri zapolnjevanju vrzeli, ki se pojavijo pri podajanju informacij o jeziku v jezikovnih priročnikih (Lengar Verovnik 2016; Vranjek Ošlak 2023). Osrednje jezikovnosvetovalno telo zadnjih desetih let je Jezikovna svetovalnica Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Svetovalnica deluje na spletnem portalu in je prosto dostopna – uporabniki lahko zastavljajo poljubna jezikovna vprašanja, hkrati pa je zbirka jezikovnih zadreg, ki nastaja v ozadju, koristen pripomoček pri pripravi sodobnih jezikovnih priročnikov, zlasti pravopisnih (Dobrovoljc idr. 2020; Lengar Verovnik in Dobrovoljc 2022).

V prispevku bomo predstavili vlogo, ki jo ima Jezikovna svetovalnica pri posredovanju informacij o izgovoru in naglasu. V bazi je trenutno približno 140 vprašanj z odgovori, ki se na različne načine dotikajo te tematike. Naglasne in izgovorne zadrege uporabnikov Jezikovne svetovalnice so (vsaj deloma) posledica odsotnosti pravorečnega priročnika za slovenski knjižni jezik, deloma pa tudi težav pri opisovanju nekaterih glasovnih in izgovornih značilnosti slovenskega knjižnega jezika v *Slovenskem pravopisu* 2001 (prim. Komentar k poglavju »Slovnični oris za pravopis«, 1. in 2. del). Jezikovna svetovalnica je pomemben vir težavnih mest v jeziku, zato se pripravljavci novonastajajočega pravopisnega priročnika, tj. pravil v *Pravopisu* 8.0 (v poglavju Glasoslovni oris) in pravopisnega slovarja ePravopis, težav dobro zavedajo.

Vprašanja v Jezikovni svetovalnici so v grobem dveh tipov: a) nanašajo se na mesta v jeziku, ki so v obstoječih pravopisnih priročnikih za slovenščino sicer razložena, a je razlaga nezadostna ali neprimerna, ali pa b) se nanašajo na mesta v jeziku, ki v pravopisnih priročnikih (še) niso obravnavana. Uporabniki lahko odgovor poskušajo najti sami (ali pa tudi ne), vendar pri tem niso uspešni, zato se obrnejo na Jezikovno svetovalnico.

Z analizo bomo poskušali ugotoviti, ali uporabniki pogosteje iščejo podrobnejšo, razumljivejšo razlago že obravnavanih glasovnih in naglasnih zadreg ali pa zastavljajo vprašanja, s katerimi se obstoječi pravopisni priročniki (še) ne ukvarjajo. Posebej nas bo zanimalo, ali uporabnike v večji meri zanima naglasna ali glasovna podoba besed in s

katerimi glasoslovnimi zadregami se največkrat soočajo (npr. izgovor posameznih fonemov, soglasniški sklopi, polglasnik, odpravljane zeva, glasovno prevzemanje besed v slovenščino, glasovne premene itd.; včasih potrebujejo tudi le pomoč pri orientaciji v priročnikih (prim. Vranjek Ošlak 2024)). Glede na ugotovljeno bomo poskusili pokazati, kako Jezikovna svetovalnica prispeva k zapolnjevanju vrzeli, ki so nastale zaradi pomanjkljivega jezikovnega opisa glasovne in naglasne podobe (tako domačih kot prevzetih) besed.

Literatura

Dobrovoljc, Helena, Lengar Verovnik, Tina, Vranjek Ošlak, Urška, Michelizza, Mija, Weiss, Peter, in Gliha Komac, Nataša. 2020. *Kje pa vas jezik žuli?*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.

Jezikovna svetovalnica. Dostopno na naslovu: <https://svetovalnica.zrc-sazu.si/>.

Lengar Verovnik, Tina. 2016. Jezikovni kotički za sodobno rabo – in sodobnega uporabnika. *Slovenščina danes* 52/7–8), 177–192.

Lengar Verovnik, Tina, in Dobrovoljc, Helena. 2022. Revision of Slovenian normative guide. *Slovenski jezik* 14: 183–205. <http://www.dlib.si/URN:NBN:SI:DOC-RR6Q45FB>

Pravopisna komisija pri SAZU in ZRC SAZU. 2023/24. Komentar k poglavju »Slovnični oris za pravopis«: 1. del: Glasoslovni oris. 2. del: Glasovno-črkovne premene. <https://pravopisna-komisija.zrc-sazu.si/Pravopis80/Slovničnioriszapravopis/Glasoslovnioris>

Vranjek Ošlak, Urška. 2023. Language counselling: Bridging the gap between codification and language use. *Eesti ja Soome-Ugri Keeleteaduse Ajakiri / Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics* 14/1: 149–173. <https://ojs.utlib.ee/index.php/jeful/article/view/19336>

Vranjek Ošlak, Urška. 2024. Kako v slovarskih iztočnicah prepoznati polglasnik. Jezikovna svetovalnica, <https://svetovalnica.zrc-sazu.si/topic/7067/kako-v-slovarskih-izto%C4%8Dnicah-prepoznati-polglasnik>, dostop 30. 5. 2025.